

PROF. MARIJOS GIMBUTIENĖS SKAITYMŲ ERDVĖ

Profesorės Marijos Gimbutienės (1921–1994) vardas Lietuvoje garsiau imtas tarti po nepriklausomybės atkūrimo. Lankydamasi laisvoje Tėvynėje, Vilniuje, M. Gimbutienė tarsi iš naujo sutelkė giminaičius iš tėvo Danieliaus Alseikos ir motinos Veronikos Janulaitytės-Alseikienės pusės, būrė lietuvių etninės kultūros tyrėjus ir puoselėtojus. Jie 1994 m. pavasarį rūpinosi M. Gimbutienės laidotuvėmis, o rudenį Vilniaus universitete rengė tarptautinę indoeuropiečių kultūros tyrinėtojų konferenciją. 1995 m. spauda priminė apie M. Gimbutienės mirties metines, o 1996 m. pradžioje Vilniuje buvo plačiai minimos 75-osios žymiosios archeologės gimimo metinės: sausio 23 d. įvyko koncertas Šv. Jonų bažnyčioje, sausio 24 d. – vakaras „Skalvijos“ kino centre, sausio 25 d. – atminimo renginys Mokslininkų rūmuose. Sausio 29 d. Lietuvos istorijos instituto salėje mitologai Nijolė Laurinkienė ir Norbertas Vėlius pradėjo M. Gimbutienei skirtus skaitymus, kurie tęsėsi visą savaitę. Audronės Bliujienės, Liberto Klimkos, Valdemaro Šimėno, Elvyros Usačiovaitės pranešimai, Ingės Lukšaitės skaitomos ištraukos iš M. Gimbutienės knygos „Senoji Europa“ ir „Verdingio“ folkloro ansamblio koncertas subūrė didelį klausytojų ratą, bet šių renginių aidas ilgam nutilo. Tyliai, nepastebimai praėjo 80-ųjų M. Gimbutienės gimimo metinių sukaktis ir tai arba kuri nors iš atminties jau išblukusi akimirka, susitikimas, galbūt pokalbis su Egle Pliopliene paakino minėti 81-ąsias M. Gimbutienės gimimo metines.

2002 m. sausio 23 d. Lietuvos archeologijos draugijos (toliau – Draugijos) ir Vilniaus etninės kultūros veiklos centro pastangomis Nacionalinio muziejaus salėje buvo surengtas pirmasis *naujųjų* M. Gimbutienės skaitymų vakaras. Giesmėmis, muzikavimu jį pradėjo Marija Zalanskaitė-Liugienė, Daiva ir Sau-

lius Steponavičiai. M. Gimbutienės mokslinę veiklą apžvelgė Adomas Butrimas, o naujausius polinių gyvenviečių tyrinėjimus pristatė Džiugas Brazaitis. Perpildyta salė parodė, kad M. Gimbutienės vardas traukia visus lyg medus, gyvas susidomėjimas – kad visuomenei trūksta renginių archeologijos tema, tad su tokiu pat įkvėpimu 2002 m. vasario – balandžio mėn. Nacionalinio muziejaus salėje Vygandas Juodagalvis, Algimantas Merkevičius (jaun.), Mykolas Michelbertas, V. Šimėnas, Vytautas Kazakevičius ir Gintautas Zabiela perskaitė dar šešias visuomenei skirtas paskaitas Lietuvos archeologijos temomis (1 pav.).

2003 m. sausio 22 d. vėl įvyko M. Gimbutienei ir jos mokslinei veiklai skirtas vakaras, o pavasarį skaitytas A. Bliujienės, Rasos Banytės-Rowell, Vykinto Vaitkevičiaus, Gintauto Vėliaus, Mindaugo Bertaišiaus, Rimutės Rimantienės paskaitų ciklas. Visiems šiems renginiams ilgai ir kruopščiai ruošiasi: Draugijos taryba svarstė užmojus ir galimybes, ieškojo bendraminčių, dairėsi patalpų. Bendradarbiavimas su Nacionaliniu muziejumi buvo ir vėliau daug metų išliko pats glaudžiausias, nuoširdus, abipusiai naudingas. Sunkiausias uždavinys – rasti archeologų pranešėjų. Už paskaitas pradžioje jiems buvo įteikiama atminimo dovanėlių arba gėlių, daug metų skaitymai nebuvo laikomi moksliniu renginiu...

Po ilgesnės pertraukos, 2006 m. vasario 2 d., Draugija kartu su Nacionaliniu muziejumi vėl pakvietė į M. Gimbutienei skirtą vakarą. Mokslinius pranešimus skaitė R. Banytė-Rowell ir A. Bliujienė, muzikavo D. Steponavičienė ir jos vadovaujama folkloro grupė „Sedula“. Tada skaitymuose iškilo temos, kurios liudijo didesnio ar mažesnio masto Lietuvos archeologijos pulsą: atradimus, idėjas, metodus. Nuo šiol archeologams tapo įprasta dalintis tuo, kuo jie gyvena, t.y. rengti pranešimus apgintų diplominių darbų ir disertacijų pagrindu, pristatyti didelius ir mažus tyrimų projektus, perteikti rengiamų arba spaudai jau įteiktų straipsnių turinį, supažindinti su mokslo šaltinių

Lietuvos nacionalinis muziejus Lietuvos archeologijos draugija

VAKARAI SU ARCHEOLOGIJOS DRAUGIJA

2002 m. vasario 6 d. – gegužės 1 d.

Siekdama sumažinti didelį atotrūkį tarp akademinio mokslo ir visuomenės, Lietuvos archeologijos draugija kartu su Lietuvos nacionaliniu muziejumi pradeda paskaitų ciklą „Vakarai su Archeologijos draugija“.

Lietuvos archeologijos mokslas yra nuėjęs ilgą kelią. Šiuo metu mūsų šalyje žinoma šimtai įvairių laikotarpių ir rūšių archeologijos paminklų. Jų tyrinėjimus kasmet lydi reikšmingi atradimai, formuojamos naujos mokslinės hipotezės. „Vakarų su Archeologijos draugija“ tikslas – pristatyti visuomenei baltų ir lietuvių kultūrą nuo seniausių laikų iki Lietuvos valstybės laikotarpio. Kartu su archeologijos specialistais ieškosime atsakymų į klausimus: kokia yra Lietuvos priešistorė ir pagrindiniai jos tarpsniai, kas žymi kiekvieno jų pradžią ir pabaigą. Sieksime aiškiai ir patraukliai parodyti, kokia vienu ar kitu laikotarpiu buvo šiandieninė Lietuva, kas buvo jos gyventojai, kaip jie gyveno, kuo vertėsi ir tikėjo.

I „Vakarų su Archeologijos draugija“ kviečiame visus besidominčius senąją baltų ir lietuvių kultūrą.

Renginiai vyks Lietuvos nacionalinio muziejaus salėje (Arsenalo g. 3) nuo vasario 6 dienos kas antrą trečiadienį 17 val. Telefonas pasiteiravimui 62 94 26.

Vasario 6 d.
Dr. Vygandas Juodagalvis
Akmens amžius
(X–II tūkst. pr. Kr.)

Vasario 20 d.
Doc. dr. Algimantas Merkevičius
Žalvario ir ankstyvasis geležies amžius
(II tūkst. pr. Kr. iki Kristaus)

Kovo 6 d.
Prof. habil. dr. Mykolas Michelbertas
Senasis geležies amžius
Romėniškasis laikotarpis
(I–IV a.)

Kovo 20 d.
Doc. dr. Valdemaras Šimėnas
Vidurinis geležies amžius
Tautų kraustymosi laikotarpis
(V–VIII a.)

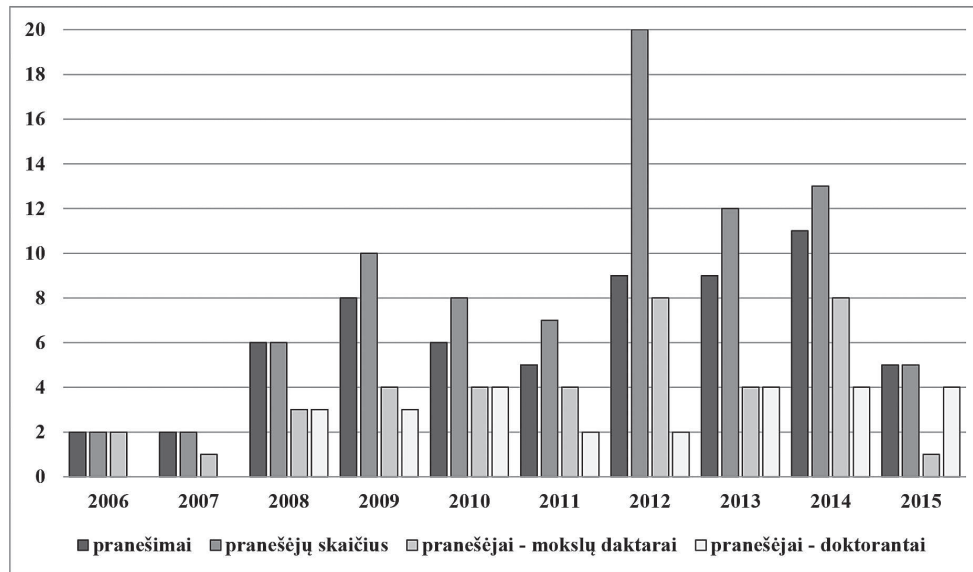
Balandžio 3 d.
Habil. dr. Vytautas Kazakevičius
Vėlyvasis geležies amžius
Vikingų laikotarpis
(IX–XII a.)

Balandžio 17 d.
Dr. Gintautas Zabiela
Ankstyvieji viduramžiai
Valstybės laikotarpis
(XIII–XIV a.)

Gegužės 1 d.
Diskusija
*Lietuvos archeologijos vaidmuo:
tyrimų kryptys ir uždaviniai*

Dailė V. Tarabildienė

1 pav. 2002 m. Lietuvos archeologijos draugijos ir Nacionalinio muziejaus paskaitų ciklo skelbimas. Dailininkai V. ir R. Tarabildos.

2 pav. 2006–2015 m. M. Gimbutienės skaitymuose skaitytų pranešimų (be atkurtų archeologinių dirbinių peržiūrų) skaičius ir pranešėjai. V. Vaitkevičiaus diagr.

publikacijomis. Iš viso 2006–2015 m. M. Gimbutienės skaitymuose 85 lietuvių archeologai ir kitų mokslo sričių atstovai perskaitė 63-is tokio pobūdžio pranešimus¹. Be to, devyni 10-ies autorių parengti pranešimai buvo skaityti kartu su atkurtos priešistorinės ir ankstyvųjų istorinių laikų aprangos bei apavo, ginkluotės, keramikos indų peržiūra. Paminėtinas 2010 m. surengtas pirmųjų, dar 1986 m. Vilniaus dailės instituto studentų Dauros Giedraitienės, Audriaus Mickevičiaus ir Jolantos Gegelevičiūtės atkurtų baltiškųjų kostiumų bei papuošalų pristatymas, 2011 m. – Elenos Aleksejevos, Viačeslavo Kutyrkino, Arnitos Petrulytės ir Adriano Selino pranešimas apie atkurtus senosios Ladogos gyvenvietės puodus. A. Selinas – Senosios Ladogos muziejaus-draustinio direktoriaus pavaduotojas – tapo pirmuoju ir iki šiol vieninteliu užsienio svečiu, kuris kaip pranešimo bendraautoris dalyvavo ir kalbėjo M. Gimbutienės skaitymuose.

Tarp 2006–2015 m. M. Gimbutienės skaitymų pranešėjų vyravo mokslų daktaro laipsnį turintys

tyrinėtojai (39-ių pranešimų autoriai) ir doktorantai (29). Aktyviausi buvo: Gytis Piličiauskas (skaitė 5-is pranešimus, iš jų 3 – su bendraautoriais), Laurynas Kurila (4; 2), Rimvydas Laužikas (4; 2), Agnė Čivilytė (3), Gediminas Petrauskas (3), D. Steponavičienė (3), Ramūnas Šmigelskas (3; 2), V. Vaitkevičius (3) ir Rokas Vengalis (3; 2) (2 pav.).

Nuo 2011 m. dauguma M. Gimbutienės skaitymų vakarų vyko jaukioje Nacionalinio muziejaus priešistorės ekspozicijos pirmojo aukšto salėje, vertingiausių Lietuvoje rastų akmens ir bronzos amžių eksponatų apsuptyje. Skaitymų dalyviai – smalsių, kūrybingų, baltų kultūrai neabejingų visuomenės atstovų ratas, akademinis jaunimas, gidai, muziejaininkai, paveldosaugininkai, archeologai profesionalai (3 pav.).

Kokią vietą užima M. Gimbutienės skaitymai, ką šie kasmetiniai pranešimų ciklai, 2014 m. bendru Draugijos tarybos narių sutarimu pavadinti tęstine moksline konferencija, reiškia mūsų visuomenei, archeologų bendruomenei ir jų rengėjams? Tiksliai,

¹ Dar trijų 2009 m. skaitytų pranešimų autoriai – etninės kultūros tyrinėtojai: Nijolė Marcinkevičienė, Dainius Razauskas ir Jonas Vaiškūnas.

3 pav. 2014 m. vasario 19 d. M. Gimbutienės skaitymų erdvė. Ž. Montvydo nuotr.

glaustai į šiuos klausimus atsakyti sunku, juo labiau kad praėjus daugiau kaip dešimtmečiui nuo pirmųjų M. Gimbutienės skaitymų jų turinys ir vaidmuo keitėsi: 2006 m. nutolo M. Gimbutienės asmenybė ir tyrinėjimai, tik 2014 m. prie jos ankstyvojo mokslinės veiklos laikotarpio sugrąžino Gedimino Petrausko pranešimas, o 2009 m. buvo surengta į Nacionalinių muziejų perduotų pačios M. Gimbutienės daiktų (memorialijų) paroda. Apie 2009–2010 m. skaitymai nustojo būti kviestinių pranešėjų renginys, nes kvietimą skaityti pranešimus pradėta platinti tarp visų Draugijos narių, o netrukus juos atrado aktyviausi doktorantai. Tuo pačiu metu apie pusantros valandos trukmės M. Gimbutienės skaitymų vakarus imta dalinti nebe trimis, bet dviem pranešėjams. Norintys autoriai savo pranešimui galėjo skirti visą vakarą! Tai atvėrė nepaprastai patrauklų mokslinių pašnekesių lauką, teikė galimybę klausti, spėlioti, svarstyti. Dažnai vienos ar kitos temos aptarimas tęsėsi už salės durų, muziejaus kieme, kavinėje ar pa-

keliui į namus. Dėl šios priežasties M. Gimbutienės skaitymai pelnė gerą vardą ir tapo bene labiausiai archeologų laukiamu renginiu, kuris pastovumu šandien pranoksta Vilniaus ir Klaipėdos universitetų mokslinius renginius bei prilygsta kasmet Draugijos rengiamai „Naujausių archeologinių tyrinėjimų“ konferencijai.

Šandien M. Gimbutienės skaitymų turiniui didelės įtakos turi auganti mokslinė Lietuvos studentų archeologų konferencija, Draugijos pastangomis jau trejus metus rengiama Vilniaus universitete. 2012–2014 m. geriausių bakalauro ir magistro darbų autoriai – galimi M. Gimbutienės skaitymų pranešėjai – savo pirmuosius savarankiškus tyrimus pristatė būtent studentų konferencijoje ir M. Gimbutienės skaitymai tapo lyg doktorantų erdve. Tai jokių būdu ne trūkumas, tačiau aktyviai mokslinį darbą dirbančių doktorantų – nedaug, jie turi kasmetinį seminarą Klaipėdos universitete, todėl kyla pasikartojimo pavojus.

M. Gimbutienės skaitymams būtina likusios archeologų bendruomenės dalies paspirtis, tačiau tik retas jų atlieka mokslinius tyrimus, rengia straipsnius ir publikacijas. Aktyviausiųjų indėlis į M. Gimbutienės skaitymus yra svarus ir reikšmingas, deja, jo labai trūko 2015 m., kai baigėsi arba artėjo prie pabaigos didieji tyrimų projektai, Lietuvos mokslo tarybos remiami pagal visuotinę mokslininkų dotaciją (šiems projektams vadovavo Albinas Kuncevičius, A. Čivilytė, G. Piličiauskas).

Sunku pasakyti, kuo M. Gimbutienės skaitymai taps ateityje, tačiau šiuo metu tai yra vieta, kur akademinis jaunimas ir profesionalai eina mokslinių ieškojimų keliu, noriai keičiasi idėjomis, atvirai dalijasi patirtimi. Kiekvienas besidomintis Lietuvos archeologija, iš dalies – tiksliais ir gamtos mokslais, čia gali išgirsti tai, kas dar nepaskelbta internete, leidiniuose ir juo labiau vadovėliuose.

Aš asmeniškai labiausiai branginu tai, kad per M. Gimbutienės skaitymus kaskart tiesiamas tiltas tarp mokslo ir visuomenės – šiuolaikinėje lietuvių kultūroje klausimas apie archeologijos mokslo vietą ir vaidmenį, archeologinių tyrimų prasmę ir reikšmę keliamas dažnai, bet retai sulaukia atsakymo. M. Gimbutienės skaitymuose ir moksliniuose pašnekesiuose po pranešimų dažnai kalbama būtent apie tai ir *tai* iš esmės, akivaizdžiai plečia mūsų žinias bei supratimą.

Taip pat nepaprastai svarbu pabrėžti, kad M. Gimbutienės skaitymai kyla iš geros valios ir susitelkimo. Džiaugiuosi ir didžiuojuosi archeologais, kuriems pranešimas M. Gimbutienės skaitymuose buvo pirmasis, įsimintinas, stiprinantis ir suteikiantis pasitikėjimo. Šie skaitymai – tai mūsų vidinė pastanga, kiekvieno dalyvio – rengėjo, pranešėjo, klausytojo – savanoriškas, laukiamas, svarus įnašas į lietuvių mokslą ir kultūrą.

Vykintas VAITKEVIČIUS

12-OJI ŠIUOLAIKINĖS IR ISTORINĖS TEORINĖS ARCHEOLOGIJOS KONFERENCIJA „TAMSIEJI NAUJAUSIEJI LAIKAI: TOTALITARIZMO, AUTORITARIZMO IR REPRESIJŲ ARCHEOLOGIJA“

2014 m. spalio 31 – lapkričio 2 d. Čekijoje, Vakarų Bohemijos mieste Pilzene, vyko 12-oji šiuolaikinės ir istorinės teorinės archeologijos (*Contemporary and Historical Archaeology in Theory* – CHAT) konferencija „Tamsieji naujausieji laikai: totalitarizmo, autoritarizmo ir represijų archeologija“ (*CHAT 2014: Dark Modernities – Archaeologies of Totalitarianism, Authoritarianism, and Repression*). CHAT grupė buvo įkurta 2003 m. vasarį Jungtinėje Karalystėje, jos

tikslas – suburti naujausiuosius laikus¹ tyrinėjančius archeologus, plėtoti tiek Jungtinės Karalystės, tiek ir kitų valstybių tyrėjų bendradarbiavimą, skatinti tarpdalykines naujausiųjų laikų archeologijos studijas.

Viena žymiausių CHAT grupės veiklos krypčių – kasmetinės tarptautinės lapkritį rengiamos konferencijos. Iki šiol net devynios iš 11-os konferencijų buvo surengtos Jungtinėje Karalystėje, po vieną – Airijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. 2014 m. CHAT konferencija Čekijoje – pirmoji, įžengusi į žemyninę Europą. Teisė organizuoti konferenciją Vakarų Bohemijos universitetui suteikta neatsitiktinai – tai bene stipriausias naujausiųjų laikų archeologijos tyrimų centras Vidurio Europoje. Per pastaruosius metus konferencijos dalyvių geografija smarkiai iš-

¹ Vakaruose XX–XXI a. tyrinėjančiai archeologijos mokslo šakai įvardinti vartojami šiuolaikinės archeologijos (angl. *contemporary archaeology*) ar kiek bendresnis vėlyvosios istorinės archeologijos (angl. *later historical archaeology*) terminai. Lietuvoje šio laikotarpio archeologija dar tik žengia pirmuosius žingsnius, terminai nenusistovėję, todėl šioje anotacijoje, remiantis lietuviškąja istoriografija, vartojamas naujausiųjų laikų apibrėžimas.